

Lidia Kataryńczuk-Mania

Odbiór utworu muzycznego przez dziecko przedszkolne

Wartości w muzyce 1, 161-169

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Lidia Kataryńczuk-Mania

Uniwersytet Zielonogórski
Zielona Góra

Odbiór utworu muzycznego przez dziecko przedszkolne

Muzyka, cokolwiek by mówić, nie jest językiem zrozumiałym ogólnie; konieczny jest łuk słowa, by strzała dźwięku mogła wnikać do wszystkich serc.

Romain Rolland

Według Maurice'a Debesse, „w procesie wychowania słyszeć i widzieć, a raczej słuchać i patrzeć, to nasze główne sposoby pojmowania świata zewnętrznego, zarówno jego zjawisk, jak i wydarzeń, oraz środki pobudzania myśli, jedne z najskuteczniejszych, jakimi dysponujemy”¹.

Jednym z celów procesu wychowawczo-dydaktycznego w przedszkolu jest dbałość o wszechstronny rozwój dziecka przedszkolnego i kształtowanie jego osobowości. Muzyka w tym zakresie spełnia swoją rolę, wzbogacając doświadczenie dziecka w kontaktach z utworami muzycznymi. Rozwijanie zainteresowań muzycznych, usprawnianie słuchu dziecka, aktywizowanie uwagi słuchowej, przygotowanie dziecka do kontaktów z muzyką i jej odbioru, wzbogacanie wiedzy, pojęć — należą do bardzo ważnych celów procesu umuzykalniania.

Umiejętność słuchania muzyki polega na zdolności jej odczuwania i rozumienia. Zatem „aby słuchać muzyki, w pełni ją odbierać, trzeba posiadać pewne rozwinięte ku temu dyspozycje, a są to:

- zainteresowanie muzyką i danym utworem,
- wrażliwość na dźwięk i jego piękno,
- zdolność przeżywania emocji podczas kontaktu z muzyką,
- umiejętność spostrzegania szczegółów i łączenia ich w całości,

---

¹ B. P o d o l s k a: *Z muzyką w przedszkolu*. Warszawa 1979, s. 47.

- umiejętność spostrzegania i wartościowania poszczególnych elementów muzyki, które są w niej środkami wyrazu i formy,
- pamięć muzyczna”².

Istota percepcji muzycznej

Problematyka odbioru muzyki jest złożona i rozległa. Słowo „percepcja” pochodzi od łacińskiego *perceptio*, co oznacza ujmowanie, postrzeganie, uświadamianie sobie postrzeganych zjawisk. Słuchanie muzyki przy zajęciu wobec niej postawy estetycznej określane jest w literaturze psychologicznej jako apercypowanie. Apercypować znaczy postrzegać ze zrozumieniem i przyswajać sobie treści spostrzeżenia na gruncie dotychczasowego doświadczenia i zdobytej wiedzy³.

W odbiorze dzieła muzycznego ważne miejsce zajmują takie elementy, jak: interwał, zwroty zakończeniowe, tonalność, melodia, ocena cech dźwięku, sonoryka, szmery i trzaski, tempo, metrorhythmika, rytm subiektywny, harmonia⁴.

Zgodnie z *Encyklopedią muzyki*⁵ percepcja muzyki to złożony proces poznawczy, którego istota tkwi w spostrzeganiu zjawisk muzycznych, dźwiękowych. Percepcji muzyki mogą towarzyszyć procesy analizy i syntezy słyszanego materiału, asocjacje, wyobrażenia nie tylko muzyczne, ale także pozamuzyczne, wartościowanie estetyczne oraz określone emocje, przeżycia.

Uwarunkowania percepcji muzycznej

„Percepcja muzyki uzależniona jest od wielu czynników:

- rodzaju muzyki (programowa-nieprogramowa, instrumentalna-wokalna, sceniczna-niesceniczna, jednogłosowa-wielogłosowa, solowa-zespołowa itp.),
- jej wykonania,
- zespołu zjawisk i warunków temu towarzyszących,
- właściwości indywidualnych odbiorcy (słuchanie muzyki, pamięć muzyczna, wyobrażenia muzyczna, zdolność do koncentracji uwagi, cechy procesów myślowych, osobowość — szczególnie emocjonalna wrażliwość na muzykę,

² Ibidem, s. 51.

³ J. W i e r s z y ł o w s k i: *Psychologia muzyki*. Warszawa 1979.

⁴ Ibidem.

⁵ *Encyklopedia muzyki*. Red. A. C h o d k o w s k i. Warszawa 2001, s. 678.

zainteresowania i preferencje muzyczne, zasób wiedzy teoretycznej o muzyce, doświadczenia wynikające ze słuchania i wykonywania muzyki),
— wieku odbiorcy.

Percepcja jest też uwarunkowana historycznie i kulturowo⁶.

Od końca XIX wieku psycholodzy prowadzą badania z zakresu percepcji muzyki. „W ich zakres wchodzi psychoakustyczne badania percepcji dźwięku (wysokość, głośność, barwa, czas trwania) i interwałów, elementów muzycznych (melodia, harmonia, agogika, rytm), utworów muzycznych (forma, styl), a także badania psychoestetyczne (problem znaczenia w muzyce, gust muzyczny, typy odbiorców muzyki). Badania także obejmują pozasłuchowe spostrzeganie muzyki (jej odbiór przez osoby niesłyszące) oraz reakcje fizjologiczne zachodzące podczas słuchania muzyki”⁷.

Percepcja słuchowa dzieci przedszkolnych dotyczy:

- słuchania mowy ludzkiej, zjawisk akustycznych środowiska społecznego i przyrody,
- słuchania śpiewu nauczyciela i kolegów, a także gry na instrumencie, towarzyszącej podczas zadań ćwiczeniowych i zabaw muzyczno-ruchowych,
- słuchania muzyki na „żywo” i mechanicznej.

Najczęściej w pracy z dziećmi przedszkolnymi wykorzystuje się ćwiczenia słuchowe, dotyczące określania elementów muzycznych. Wyrażane są poprzez piosenkę, mowę, gesty, ruch, rysunek. Należą do nich m.in.: rozpoznawanie wysokości dźwięków (określanie rejestrów), rozróżnianie wysokości dźwięków w piosenkach poprzez określanie motywów, odległości, określanie kierunku melodii (zagadki muzyczno-rytmiczne), wskazywanie gestem lub rysunkiem kierunku melodii, rozpoznawanie głosu żeńskiego i męskiego, głosu kolegów, rozróżnianie barwy brzmienia instrumentów, określanie kierunku skąd dochodzi dźwięk, rozpoznawanie ilości słyszanych dźwięków (duża i mała rozpiętość, słyszenie i powtórzenie niektórych dźwięków), wyczuwanie frazy muzycznej i toniki poprzez realizację muzycznych pytań i odpowiedzi, rozpoznawanie zmiany natężenia dźwięku.

Podczas odbioru utworu muzycznego dzieci przedszkolne nie są w stanie objąć od razu całości dzieła muzycznego. Jest to proces długotrwały i wymaga doskonalenia umiejętności zapamiętywania. W takim procesie odwołujemy się do intelektu, uwagi, postrzegania i wyobraźni muzycznej. Kształcenie pamięci muzycznej osiągniemy poprzez częste powtarzanie w sposób atrakcyjny tych samych melodii, piosenek, rytmów, spostrzeganie powtórzeń, rozumienie obrazów rytmicznych, rozpoznawanie budowy utworu. Dzieje się to najczęściej w realizowanych zabawach muzyczno-ruchowych, w pracy

⁶ Ibidem.

⁷ Ibidem.

twórczej, aktywności np. tworzenie tzw. muzycznych partytur (w koncepcji C. Orffa czy Beti Strauss).

Słuchanie muzyki stanowi ważny element w rozwoju dziecka. Jakość procesów percepcyjnych ma ścisły związek z przejawami różnych zachowań, w różnych sytuacjach. Dotyczy to słuchania biernego i czynnego. Dzieci, które zajmują się zabawami dowolnymi, ciekawymi dla siebie, nie będą słucać muzyki. Ona stanowi tło zabaw. W czynnym odbiorze utworu muzycznego uczestniczy świadomość, istotna jest reakcja emocjonalna, intelektualna, ponieważ najczęściej w tych sytuacjach dziecko opowiada, reaguje gestem, ruchem.

Słuchanie muzyki w przedszkolu wymaga właściwego podejścia, należy wdrażać dzieci do słuchowej obserwacji utworu, uczyć dostrzegania elementów muzycznych, takich jak: rytm, melodia, tempo, barwa, dynamika i jej zmiany, tempo, artykulacja, struktura utworu itp. **Aby dzieci w pełni odbierały utwór muzyczny, należy rozwijać u nich rozumienie i odczuwanie treści.**

Beata Podolska wymienia następujące zasady stopniowania trudności w etapach wprowadzania dzieci w zagadnienia słuchania muzyki.

1. Słuchanie piosenek o wysokich walorach artystycznych.
2. Słuchanie muzyki instrumentalnej w połączeniu z opowiadaniem nauczycielki.
3. Słuchanie utworów ilustracyjno-programowych z podaniem tytułu.
4. Słuchanie utworów bez podania tytułu i zachęcanie dzieci do własnej interpretacji słownej.
5. Słuchanie utworów ze skierowaniem uwagi dzieci na momenty istotne dla artystycznej jakości utworu.
6. Słuchanie bez żadnego ukierunkowania w celu dostarczenia dzieciom okazji do indywidualnego przeżycia artystycznego⁸.

Wprowadzeniem do odbioru utworów muzycznych mogą być krótkie opowiadania, rekwizyty, np. obrazki, kukiełki, pacynki, albumy, zdjęcia, wiersze, zagadki, kwizy, gry, scenki dramowe. Łączenie muzyki z treściami pozamuzycznymi stanowi środek wspomagający zauważenie zjawisk muzycznych.

W opinii pedagogów, znawców psychiki dziecka, najbardziej interesujące są dla dzieci przedszkolnych utwory charakterystyczne, kontrastowe, żywe, pełne niespodzianek, o wyraźnej artykulacji. W praktyce należy zachować właściwą proporcję między słowami i muzyką, czas trwania utworu nie może przekraczać możliwości percepcyjnych dziecka — u dzieci młodszych proponuje się utwory do 1 minuty, natomiast w wypadku dzieci starszych trwające: 3—4 minuty. Dobór repertuaru do słuchania powinien być dostosowany do wieku, tematu zajęć i potrzeb. Najbardziej wskazane jest wykorzystanie literatury muzycznej zawartej w płytotece przedszkolnej lub nagrań zaproponowanych przez znane wydawnictwa pedagogiczne. Także jakość nagrań jest bardzo ważna dla percepcji.

⁸ Zob. B. Podolska: *Z muzyką w przedszkolu...*, s. 53.

Literatura metodyczna wskazuje na dwa rodzaje odbioru muzyki: na żywo i mechanicznej. Praktyka i badania wykazują, że idealne, zgodne z potrzebami dzieci jest słuchanie muzyki na żywo. Doświadczenie, przeżywanie i poznawanie muzyki w wykonaniu dobrego muzyka jest ważnym czynnikiem percepcji utworu. Niektóre placówki przedszkolne korzystają ze współpracy z zawodowymi muzykami, z filharmonią czy szkołami muzycznymi. Bardzo pomocne w nauce percepcyjnej dzieci są bajki muzyczne, a szczególnie autorstwa Lidii Bajkowskiej. Ważną funkcję pełnią teksty piosenek i wiersze, zwłaszcza Wandy Chotomskiej, Doroty Gellner, melobajki autorstwa Mirosławy Gawryłkiewicz. Przybliżają one różne pojęcia i znaczenia muzyczne oraz pogłębiają wiedzę o muzyce.

Słuchanie muzyki jest integralną formą wspierającą podstawowe formy aktywności wokalne, instrumentalnej, ruchowej czy twórczej. Jego znacząca rola odnosi się do przenikania w treści obowiązujących standardów programowych pracy wychowawczo-dydaktycznej przedszkola. W praktyce najczęściej pojawia się łączenie muzyki z plastyką poprzez ilustrowanie plastyczne słownej treści piosenki, wyrażenie plastyczne treści programowych miniatur instrumentalnych, przeżyć uczuciowych powstałych u dzieci podczas odbioru utworu, plastyczne przedstawienie elementów muzycznych (w postaci linii, ornamentu, kompozycji plastycznej). Łączenie słuchania muzyki z literaturą wpływa korzystnie na rozwijanie wrażliwości muzycznej, wyobraźni, wzbogacania słownictwa. Umuzycznianie wierszy rozwija inwencję twórczą dziecka, uwrażliwia na elementy rytmu, walory dźwiękonaśladowcze. Przykłady praktycznych rozwiązań proponują Beata Podolska, Urszula Smoczyńska-Nachtman, Dorota Malko, Janina Stadnicka, Ewa Lipska, Maria Przychodzińska i inni.

„Słuchanie nie jest nigdy formą bierną i musi być połączone ze wstępną zapowiedzią czynności dzieci po wysłuchaniu lub nawet w trakcie słuchania muzyki, np. »słuchajcie i zauważcie, czy jest to muzyka cicha czy głośna?« lub »słuchając podnieście ręce, gdy powróci znana nam melodia«, »słuchamy piosenki i klaszczemy, gdy zabrzmi tratata«. Innym zaś razem nauczycielka opowiada baśń, przerywa opowieść i prosi »posłuchajcie, co mogło wydarzyć się dalej...« lub »wyklaszczemy tyle razy, z ilu słów wymyślimy dalszy ciąg opowiadania...« albo »niskim głosem mruzcando opowiemy, jak się powoli skradałyśmy do domu, a wysokim, jak uciekamy po dwoje przez łąkę«⁹.

W przedszkolu, w którym prowadzę od lat zajęcia umuzykalniające, nauczycielki wdrożyły do swoich zadań wychowawczo-dydaktycznych ciekawy program działań muzycznych wpływających na aktywność artystyczną małych dzieci. Poprzez codzienne zajęcia i wprowadzenie comiesięcznych warsztatów artystycznych z udziałem rodziców dały dzieciom duży potencjał doświadczeń

⁹ R. Ławrowska: *Muzyka w przedszkolnej edukacji zintegrowanej*. W: *Edukacja dzieci sześciolatek w Polsce*. Red. D. Waloszek. Zielona Góra 2005, s. 88.

artystycznych i doznań, który na pewno zaowocuje w przyszłości. Dzieci przejawiały wzmogoną aktywność, zainteresowanie, a zadania i zajęcia sprawiały radość także rodzicom. Powstawały wspólne dzieła, bardzo pomysłowe, niezwykłe, zaskakujące. Z warsztatów „Budujemy wspólnie instrumenty muzyczne” dzieci i rodzice wynieśli dużo niezwykłych pomysłów, cieszyli się wspólną atmosferą, poznali wiele swoich zachowań. Zauważyłam, że rodzice czuli wielką treść przed swoimi dziećmi, nie byli bowiem pewni, czy podołają zadaniom. Wspólny śpiew, słuchanie własnych utworów muzycznych przygotowanych na bazie przeróżnych, niekonwencjonalnych instrumentów, tańce sprawiły wszystkim radość i dały satysfakcję, a — co więcej — umocniły więź rodzinną i pozwoliły na wspólne spędzenie czasu ze sobą.

W innej placówce zaproponowano program „Z muzyką jest wesoło”. Czas realizacji październik—czerwiec 2005/2006. Nauczycielki postanowiły wykonać muzykę:

- podczas ćwiczeń porannych (5 razy w tygodniu),
- podczas zajęć plastycznych (1 raz w tygodniu),
- podczas zajęć umysłowych i ruchowych (2 razy w tygodniu),
- w trakcie odpoczynku po obiedzie (5 razy w tygodniu).

Celem programu było dostarczanie przeżyć estetycznych, wdrażanie do obcowania z muzyką, rozwijanie zainteresowań muzycznych, udoskonalenie umiejętności muzycznych, a szczególnie wdrażanie do przeżywania i odczuwania muzyki. Kolejne cele dotyczyły zachowań dzieci, komunikowania się, rozładowania napięć, niwelowania agresji, rozwijania samodyscypliny i twórczego potencjału.

Wykorzystano metodę aktywną (ekspresja ruchowa, opowieść ruchowa, ekspresja plastyczna, ekspresja słowna, muzykowanie na instrumentach) i receptywną (słuchanie muzyki, wyciszenie, odpoczynek, budzenie wrażliwości). Forma pracy dotyczyła całej grupy.

W trakcie zajęć częściowo wykorzystano płytę Rozalii Borowieckiej *Ucz się z Mozartem*, która zawierała następujące utwory kompozytora:

1. Utwory ożywiające wykorzystane w ekspresji ruchowej dzieci:
  - Aria „szampańska” z opery *Don Giovanni* KV 527 (czas 1:11),
  - aria Papagena z opery *Czarodziejski flet* KV 620 (czas 1:15),
  - *Marsz nr 1 D-dur* KV 335 (czas 4:22);
2. Utwory do słuchania, równoważące półkule mózgowe, pobudzające procesy myślowe:
  - *Rondo alla Turca* z *Sonaty A-dur* KV 331 (czas 2:50),
  - *Sonata D-dur na dwa fortepiany* KV 448 (czas 8:29) — fragmenty,
  - *Symfonia nr 40 g-moll* KV 550 (czas 3:50) — fragmenty,
  - serenada G-dur *Eine kleine Nachtmusik*, cz. 1, KV 525 (czas 5:53),
  - *Symfonia E-dur* KV 297b (czas 8:57),
  - *Symfonia B-dur* KV 182 (czas 4:02);

3. Utwory relaksacyjne:

- *Koncert fortepianowy C-dur* KV 467, cz. II (czas 6:40),
- Wariacje na temat piosenki francuskiej *Ah sous dirai-je maman*, KV 265 (czas 4:26),
- *Sonata na skrzypce i fortepian C-dur*, cz. II, KV 296 (czas 5:45),
- serenada G-dur *Eine kleine Nachtmusik*, cz. II, KV 525 (czas 6:06),
- *Serenada B-dur* KV 361 (czas 5:42).

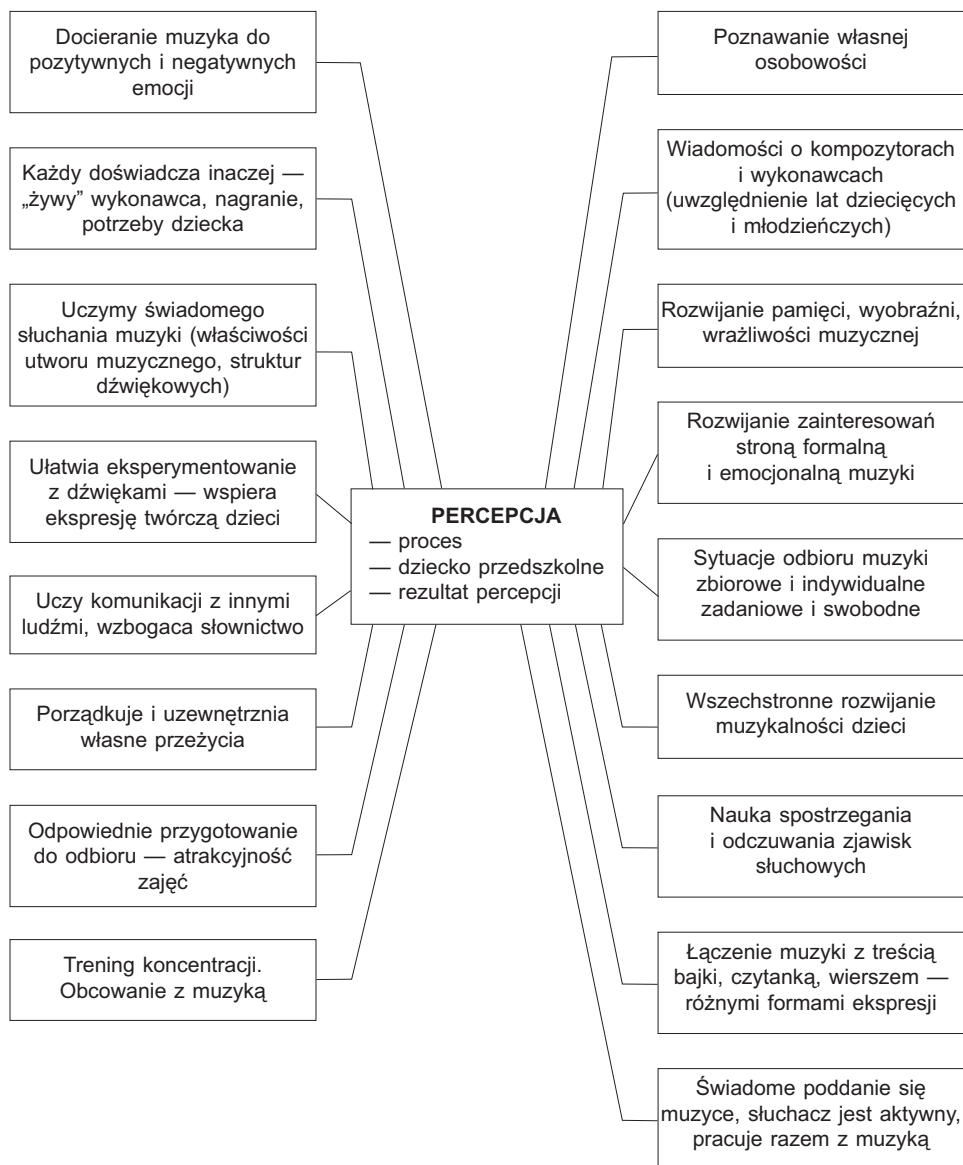
Obcując z muzyką Mozarta, dzieci chętniej podejmowały zadania muzyczne (i nie tylko) w procesie wychowawczo-dydaktycznym, co przyczyniło się do poprawy jakości i wydajności pracy. W zadaniach plastyczno-muzycznych inspirowanych utworami kompozytora stosowały ciepłą kolorystykę i symbole słońca, tęczy, kwiatów, serca. Stały się aktywniejsze ruchowo, odprężone, zrelaksowane, samodzielne, pewne siebie. Ulubionymi utworami były: *Rodno alla Turca* z *Sonaty A-dur*, serenada *Eine kleine Nachtmusik*. Utwory inspirowały dzieci do muzykowania na instrumentach perkusyjnych, a także do działań ruchowych. Pojawiały się spontaniczne zabawy „w dyrygenta i orkiestrę”. Chętniej zaglądały do muzycznego kącika z albumami, polubiły także zagadki muzyczne. Zauważono, iż dzieci skoncentrowały się bardziej na słyszeniu, odczuwaniu i reagowaniu, a mniej na pojęciach muzycznych i wiedzy. Okres wieku 6 lat u dziecka to moment naturalnej aktywności ruchowej, działania, tworzenia, przekształcania i rozumienia.

Od jakości kształcenia estetycznego i wpajanych wartości artystycznych zależy będzie, jakim odbiorcom stanie się dziecko w przyszłości. Na bazie swych doświadczeń zbuduje sobie wyobrażenia o muzyce. „Kontakt dziecka z muzyką trzeba tak zorganizować, by mogło ją przede wszystkim odczuwać i działać w jej obrębie, swobodnie jej doświadczając. Na tym tle zaś nastąpi powolny proces jej rozumienia”¹⁰. Słuchanie muzyki w wieku przedszkolnym ma charakter dynamiczny, dziecko chce odczuwać, reagować, aktywnie przeżywać. Działanie jest nieodłącznym elementem procesu dziecięcej percepcji; mały słuchacz chce powtarzać, przekształcać, tworzyć, eksperymentować, poszukuje i kojarzy. „Z racji swych naturalnych predyspozycji rozwojowych, bardziej koncentruje się na słyszeniu i odczuwaniu (emocjonalnym, estetycznym) muzyki i związanej z tym aktywności niż na wiedzy i pojęciach muzycznych”¹¹.

¹⁰ R. Ławrowska: *Muzyka w przedszkolnej edukacji zintegrowanej...*, s. 82.

¹¹ Ibidem.

Źródło: Opracowanie własne.

Lidia Kataryńczuk-Mania

Reception of a musical composition by a kindergarten child

S u m m a r y

Listening to music is a long-lasting process that demands gaining abilities in remembering, understanding and feeling. Kindergarten children should be systematically introduced into an aural „observation” of a composition; they should be made sensitive about music elements, such as rhythm, melody, tempo, timbre, dynamics, articulation, composition’s structure, etc. Children are most interested in well-differentiated compositions, which are contrastive, characteristic and have a distinct articulation, which are full of surprises and are played in a lively tempo.

Joining music with extra-musical contents facilitates noticing musical phenomena. Practice and research show that ‘live’ listening to music is ideal in accordance with children’s needs. Children should be provided with appropriate conditions regarding individual receiver’s possibilities (inter alia type of music, performance, and way of transmission).

Lidia Kataryńczuk-Mania

La perception de l’oeuvre musicale par l’enfant préscolaire

R é s u m é

Ecouter la musique est un processus de longue durée, exigeant des compétences dans la mémorisation, la compréhension et la sensation. Les enfants préscolaires doivent être introduits systématiquement à « l’observation » auditive de l’oeuvre, à la sensibilisation aux éléments musicaux comme : rythme, mélodie, cadence, timbre, dynamique, articulation, structure de l’oeuvre etc. Les enfants s’intéressent le plus aux compositions différenciées, contrastées, caractéristiques, dont l’articulation est manifeste et le cadence vive.

Associer la musique avec des éléments extra-musicaux facilite la constatation des phénomènes musicaux. La pratique ainsi que des recherches prouvent que l’écoute de la musique « en direct » est idéal, conforme aux besoins des enfants. On doit assurer aux enfants les conditions appropriées en fonction des possibilités individuelles du destinataire (entre autres le type de musique, l’interprétation, façon de transmission).